

Алексейченко Олександр Володимирович

*Кандидат політичних наук, докторант НН інституту міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-2325-1289>

e-mail: alexeychenko@gmail.com

ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1990-ті — 2020-ті рр.)

Резюме

В статті проведено всебічний аналіз концепцій зовнішньої політики Російської Федерації, що дозволив простежити еволюцію зовнішньополітичної стратегії офіційної Москви щодо пострадянських країн. Для реалізації цієї геостратегії в концептуальних документах використовуються такі теоретичні конструкції як «ближнє зарубіжжя», «зона привілейованих» і «життєво важливих» інтересів тощо, які покликані сприяти їх переведенню в практичну політику РФ на терені колишнього СРСР. Показано як формула «координуючої ролі» Росії в СНД, риторика «захисту співвітчизників» та концепт «руського мира» стали доктринальною основою політики Москви, спрямованої на обмеження суверенітету пострадянських держав. Окремо підкреслено, що посилення ролі ядерного чинника та цивілізацій-ної риторики про «державу-цивілізацію» слугує додатковим інструментом тиску на країни пострадянського простору.

На основі аналізу текстів концепцій, офіційних заяв російського керівництва та західних експертних оцінок показано, що пострадянський простір став головною ареною реалізації геополітичної стратегії Кремля. Також автор зауважує на тому, що попри відсутність в текстах російських зовнішньополітичних концепцій задекларованого наміру щодо відновлення Радянського Союзу, їх зміст переконує, що геополітична стратегія РФ спрямована на реставрацію імперського утворення на пострадянському терені під егідою Росії.

Для досягнення цієї мети РФ використовує увесь наявний інструментарій гібридних впливів аж до застосування геноцидних практик, які, зокрема, стали одним з ключових елементів примушування України до

відмови від європейської і євроатлантичної інтеграції, відтак її повернення до сфери російського геополітичного впливу.

Ключові слова: концепція; політика; Росія; пострадянський простір; «зона життєвих інтересів»; «ближнє зарубіжжя»; ядерний чинник.

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена неприхованим прагненням Російської Федерації до геополітичного панування на пострадянському просторі. Для реалізації цієї політики влада в Москві розробила стратегію, втілену в текстах концепцій зовнішньої політики РФ, що нараховують шість редакцій. Прискіпливий аналіз текстів зовнішньополітичних концепцій РФ демонструє еволюцію підходів влади в Кремлі щодо країн пострадянського простору: від декларативного партнерства з країнами СНД в концепції 1993 року до моделі конфронтації в концепції 2023 року, у межах якої пострадянські терени стають об'єктом реалізації російських геополітичних інтересів.

Темі концептуального забезпечення зовнішньої політики РФ присвячено чимало публікацій вітчизняних та іноземних авторів. Не менше уваги приділяють їй політичні лідери країн Заходу, які майже одноставно розцінюють еволюцію російських концепцій як відродження імперського мислення. Зокрема, экс-президент США Дж. Байден у виступі на Генеральній Асамблеї ООН у вересні 2022 р. підкреслив, що «ніхто не має права силою змінювати кордони суверенних держав» [1], колишній генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг наголошував, що Росія «намагається відкинути історію назад і відновити сфери впливу» [2]. Натомість экс-канцлер ФРН Олаф Шольц назвав дії Кремля «імперіалізмом у чистому вигляді» [3], а колишній Верховний представник ЄС Жозеп Боррель охарактеризував російську агресію «спробою зруйнувати міжнародний порядок, який заснований на праві» [4]. Усі ці висловлювання є ілюстрацією політики РФ, спрямованої на ревізію міжнародного порядку.

На реваншистські наміри Кремля на пострадянському просторі вказують у своїх публікаціях українські автори П. Гай-Нижник [5], А. Гольцов [6], В. Горбулін [7], М. Дорошко [8], О. Кондратенко [9], І. Лоссовський [10] та ін. Так, в монографії А. Гольцова [6] визначається геополітичний інструментарій зовнішньополітичної стратегії РФ на пострадянському просторі й акцентується на незмінному прагненні геополітичного панування Кремля на згаданому терені. В монографічному дослідженні О. Кондратенка [9] наголошується на суто імперській політиці РФ, традиційно базованій на збройному загарбанні територій сусідніх держав. І. Лоссовський [10] розглядає зовнішньополітичну стратегію Росії щодо країн пострадянського простору в контексті реалізації нової доктрини обмеженого суверенітету.

Автори багатьох публікацій зосереджені на практичній реалізації концепції зовнішньої політики Росії в частині ведення Москвою експансіоністських війн на терені колишнього СРСР. Йдеться, насамперед, про російські війни в Грузії (2008) і в Україні (з 2014), які розглядаються як взаємопов'язані етапи єдиної геостратегії Кремля, спрямованої на ревізію пострадянського порядку та підриг міжнародної безпеки. Грузинський кейс інтерпретується як перша апробація гібридної моделі експансії, масштабованої згодом в українському напрямі. Показовими у цьому контексті є дослідження С.Кобути та П.Ткачука [11], у яких російсько-грузинська війна розглядається як ранній сигнал формування системної загрози регіональній безпеці. Розвиваючи цю логіку, Н. Нечаєва-Юрійчук [12] розглядає Грузію як «тестовий майданчик» путінської політики «повернення земель», демонструючи тяглість імперської логіки від окупації Абхазії та Південної Осетії до формування проросійського політичного курсу партії «Грузинська мрія».

Український епізод імперської політики Кремля осмислюється М. Дорошком [8], в монографії якого агресію РФ концептуалізовано як форму «неоголошених війн» та кульмінацію історично тяглої експансіоністської політики Росії. Глобальний вимір війни розкривають С.Віднянський та А.Мартінов, подаючи її як системний виклик постбіполярному міжнародному порядку [13]. Методологічні засади аналізу агресії РФ на терені колишнього СРСР розробляє С. Шергін [14], а В. Головченко наголошує на її структурному характері [15]. У колективному альманасі під редакцією А. Кудряченка російську агресію показано як прояв сучасної імперської державності у міжнародному вимірі [16].

Щодо праць іноземних авторів, то заслуговують на увагу ті з них, в яких аналізується ставлення країн Заходу до ревізіоністського курсу РФ. Зосібна, на недостатньо жорсткій, часом непослідовній реакції Заходу на обґрунтований в зовнішньополітичних документах курс РФ на підпорядкування пострадянських країн зауважують в своїх публікаціях Я. Бжезінський [17], Н. Джексон [18], Е. Міхта [19], Б. Ло [20] та ін.

Отже, з'ясування стану дослідження теми концептуального забезпечення зовнішньої політики РФ на пострадянському просторі показало, що попри її ґрунтовне наукове опрацювання вітчизняними і зарубіжними дослідниками, є нагальна потреба у проведенні всебічного аналізу теоретичних підходів російської влади щодо проведення політики реінтеграції на пострадянському терені. Додаткової уваги дослідників потребують питання співвідношення концептуальних засад з їх практичною реалізацією, виявлення прихованих намірів щодо реінтеграції пострадянських країн під зверхністю Москви, не афішованих у жодній з редакцій концепцій зовнішньої політики Р. Ф. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу текстів концепцій, офіційних заяв російського керівництва та західних експертних

оцінок довести, що пострадянський простір було визначено ключовим для реалізації імперських амбіцій і геополітичних стратегій Кремля. Своїм основним завданням вбачаємо вивчення еволюції зовнішньополітичних підходів Російської Федерації щодо пострадянських країн в період від розпаду СРСР у 1991 році до сьогодення.

Методи дослідження

Теоретико-методологічну основу статті складають загальнонаукові і спеціальні *методи дослідження* концептуального забезпечення зовнішньої політики Р. Ф. При написанні статті було використано методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування і моделювання. Детальний аналіз концепцій зовнішньої політики уможливив чітке розуміння зовнішньополітичної стратегії РФ. Застосування індуктивного і дедуктивного методів, а також синтетичного методу дозволило автору прийти до узагальнень та висновків щодо сутності російської геостратегії на пострадянському просторі. Важливе методологічне підґрунтя статті становлять історичний, геополітичний і системний підходи, що дозволяють розглядати зовнішньополітичну стратегію Росії щодо країн пострадянського простору в динаміці і в логіці імперського геостратегічного мислення. Задля розуміння витоків і природи сучасної агресивної політики РФ щодо пострадянських держав було застосовано метод аналогії, який дає можливість віднайти спільність у міжнародній поведінці Радянського Союзу і РФ як його спадкоємиці. Метод порівняльного аналізу використано для зіставлення концепцій зовнішньої політики РФ і проведення дискурсивного аналізу концептуальних документів і публічних заяв керівників РФ і політичних лідерів ключових міжнародних акторів.

Результати дослідження

Концепції зовнішньої політики є офіційними геополітичними документами, в яких визначаються пріоритети національних інтересів та кодифікується зовнішньополітична філософія держави. Перша концепція зовнішньої політики РФ була ухвалена за президентства Б. Єльцина у 1993 році. Документ став спробою закріпити нову парадигму зовнішньополітичного мислення пострадянської Росії. Концепція відображала прагнення ліберальної російської еліти до інтеграції у світову систему через співпрацю з західними центрами сили та міжнародними інституціями. У тексті декларувалося, що Росія «виходить з принципу пріоритету загальнолюдських цінностей, демократичних норм і права» [21, с. 2]. Вперше на офіційному рівні було заявлено, що країна прагне до рівноправного партнерства з усіма державами світу, насамперед із провідними західними демократіями.

Водночас, у концепції простежується прихований ревізіоністський потенціал. Так, у пункті 4 концепції зазначено: «Росія не може залишатися

байдужою до становища російськомовного населення на території колишнього СРСР» [21, с. 5]. Ця теза офіційно вводила досить розпливчату та сумнівну категорію «співвітчизників за кордоном», що пізніше стане центральним елементом доктрини «русского мира». Особливе місце у документі було відведено країнам СН. Д. Констатувалася, що «відносини з державами — учасницями СНД займають особливе місце у зовнішній політиці Російської Федерації» [21, с. 6]. При цьому в документі далі уточнювалося, що «Росія розглядає СНД як інструмент підтримки зв'язків між народами, які раніше були об'єднанні в складі СРСР» [21, с. 2]. Тобто, формально документ проголошував прагнення до «взаємовигідного партнерства», але семантично він відтворював імперську парадигму — від «демократичної інтеграції» до «опікунської домінації».

Таким чином, Концепція 1993 р. виявилася компромісом між ліберальним та імперським баченням міжнародної політики. Вона закріпила орієнтацію на співпрацю із Заходом, але водночас залишила відкритими «задні двері» для повернення до імперської моделі впливу через гуманітарні й етнополітичні механізми на просторі пострадянських держав.

Прихід на посаду президента Росії В. Путіна у 2000 р. зумовив переосмислення концептуальних засад зовнішньої політики РФ. В ухваленій у 2000 р. новій редакції концепції було чітко сформульовано та документально закріплено положення про національний інтерес, як базовий принцип зовнішньополітичної стратегії Р. Ф. Документ визначав головною метою зовнішньої політики «утвердження Росії як одного з найвпливовіших центрів сучасного світу» [22, с. 2], а також містив систематизацію російських глобальних і регіональних пріоритетів.

На відміну від концепту 1993 р., де превалювала ідея партнерства із Заходом, у редакції 2000 р. помітно простежується повернення до логіки російськоцентричного світу. У новій редакції пострадянський простір отримав формулювання «ближнє зарубіжжя». Останнє було визначено пріоритетним напрямом російської політики, що фактично означало закріплення зовнішньополітичної тези про «зону особливих інтересів» Росії [22, с. 7]. У політичному, а втім і практичному сенсі Концепція знаменувала відхід від перехідної дипломатії 1990-х рр. і закріплення «путінського» курсу на відновлення статусу великої держави.

На думку західних дослідників, Концепцію 2000 р. слід розглядати не стільки як прагматичний зовнішньополітичний документ, скільки як ідеологічний маніфест, в якому легітимізуються російські претензії на «координативну» роль у межах пострадянського простору [23, р. 3-4; 24, р. 45-46]. Під риторикою інтеграційної політики Кремль фактично відтворював оновлену версію «брежнєвської доктрини» обмеженого суверенітету сусідніх держав. У ширшому історіософському контексті цей документ

символізував факт завершення періоду «пострадянської адаптації» та початок самоствердження Росії у світовій системі. Він закріпив принцип «національного інтересу» як головний імператив російської державної поведінки, що, на думку таких західних дослідників, як Н. Джексон [18, р. 22-24] і Б. Ло [20, р.74], стало ідеологічним підґрунтям для подальшої ревізійної політики Кремля, яка досягла свого апогею у війнах на пострадянському просторі.

В редакції концепції 2008 р., підписаної президентом Д. Медведевим, помітно простежується наступність основних положень попереднього путінського документа. Зокрема це проявилось в баченні Росії як «одного з центрів багатопольярного світу» та у визначенні «національного інтересу» як головного імперативу зовнішньополітичної діяльності російської держави [25, с. 2–3].

У концепції 2008 р., як і в попередній редакції, особливе місце займає пострадянський простір. У документі закріплюється положення про те, що «розвиток двосторонніх і багатосторонніх відносин у межах СНД залишається одним із пріоритетів зовнішньої політики Росії» [25, с. 8]. Це підтверджує безперервність російської ідеологічної моделі щодо розгляду пострадянського простору як «зони особливої відповідальності» та важливого стратегічного інтересу Москви.

Таким чином, Концепція 2008 р. не зруйнувала рамку традиційного імперського мислення, а навпаки зміцнила її. У низці політичних виступів російських лідерів все частіше простежується тенденція до ренесансу ідеї «великої держави». Симптоматичною в цьому контексті була заява Путіна на саміті НАТО в Бухаресті (2008), де він поставив під сумнів державність України, апелюючи до «історичного права» Росії на її території [26]. Ідею великодержавності як невід'ємного елементу російської ідентичності підтвердив і Медведев у Посланні Федеральним Зборам (2009), наголосивши, що «Росія була і залишатиметься великою державою» [27]. Завершенням цього ідеологічного ряду стала промова В.Путіна на засіданні Валдайського клубу (2010 р.), в якій він проголосив, що «без сильної Росії неможливий справедливий світовий порядок» [28]. Сукупність наведених висловлювань свідчить про практичне втілення положень Концепції 2008 року, в межах якої модернізаційна риторика поєднувалася з легітимацією сили та претензією на особливу роль Росії у формуванні нової архітектури світового та регіонального порядку.

Концепція 2008 року радше фіксує політичні наміри Кремля, ніж визначає реалістичні орієнтири зовнішньополітичного курсу Російської Федерації. А ще вона, на думку експерта Королівського інституту міжнародних відносин Джеймса Монегана, по суті повторює стратегію концепції 2000 року [29, р. 3]. Порівнюючи її з попередніми редакціями, зазначимо,

що положення концепції 2008 року демонструють еволюцію російського неоімперського мислення, а під прикриттям риторики про забезпечення регіональної стабільності, фактично легітимізується російський підхід до визначення власної «сфери впливу» та відкривається можливість реалізації політики втручання під виглядом миротворчої місії. Яскравим прикладом реалізації такого підходу стала російська військова операція в Грузії 2008 р., яку президент Д. Медведєв офіційно позиціонував як «операцію з примушування до миру», однак на практиці була спрямована на встановлення стратегічного контролю над Південною Осетією та Абхазією. Отже, у порівнянні з Концепціями 1993 і 2000 рр., документ 2008 р. засвідчує перехід від декларативного прагнення до співпраці до відкритого утвердження регіональної гегемонії Росії в межах пострадянського простору.

Новий термін президентства Путіна (2012-2018 рр.) позначився ухваленням оновленого тексту концепції (2013 р.), яка була спрямована на адаптацію російських зовнішньополітичних пріоритетів до існуючих умов міжнародної системи. У документі наголошено, що «Російська Федерація послідовно виступає за утвердження міжнародного порядку, заснованого на повазі до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права» [30, с. 2]. Проте, з огляду на агресивну зовнішньополітичну поведінку Кремля, дана декларація видається цинічною, особливо у світлі системного порушення Росією основоположних принципів міжнародного права.

Особливе місце у документі відведено пострадянському простору як сфері «життєво важливих інтересів» Росії, відтак розвиток співпраці з країнами СНД визначено пріоритетним [30, с. 10]. Ба більше, пострадянський простір вперше інституційно визначено як зона «особливої відповідальності» Росії, а СНД як головний інструмент реалізації цієї політики. Як слушно зазначає британський аналітик Е. Монеган, концепція 2013 року «формує бачення пострадянського простору як ключового поля геополітичної конкуренції, у якому Росія претендує на статус гарантованого лідера» [29, р. 6].

Також зміст концепції засвідчив завершення політики зближення Росії із Заходом та перехід до фази стратегічної самоізоляції. У документі прямо наголошується, що «західні держави намагаються використати концепцію «м'якої сили» для втручання у внутрішні справи суверенних держав» [30, с. 6] передусім тих, що розташовані у безпосередньому геополітичному оточенні Російської Федерації. Таким чином, у концептуальному вимірі це положення стало ідеологічним обґрунтуванням для посилення контролю Москви над пострадянським простором і недопущення розширення західного впливу на сусідні країни.

А ще Концепція 2013 р. заклала інтелектуально-правове підґрунтя для формування нової редакції доктрини «захисту співвітчизників», яка згодом стала ключовим ідеологічним інструментом виправдання

зовнішньополітичної експансії Росії. Це положення фактично легітимізувало втручання у внутрішні справи сусідніх держав і створило правову рамку для майбутніх актів агресії, що проявилось у російському втручанні у внутрішні справи України у 2014 р. Показовим підтвердженням цієї доктринальної лінії стала заява В.Путіна від 2 липня 2014 р., у якій він заявив, що «Росія буде активно захищати права росіян, наших співвітчизників за кордоном, використовуючи весь спектр доступних засобів: від політичних та економічних до дій у межах норм міжнародного гуманітарного права та права на самооборону» [31]. Таким чином, офіційна риторика Кремля фактично підтвердила переведення положень концепції 2013 р. у практичну площину. Сама Концепція 2013 р. стала рубіконом ідеологічної трансформації російської дипломатії. В ній вперше системно зафіксовано політичне обґрунтування можливості застосування сили у зовнішньополітичній практиці, що засвідчило завершення етапу пострадянського «зближення» із Заходом та започаткувало доктринальну легітимацію експансіонізму Росії.

Саме на цьому концептуальному зсуві вибудовується логіка Концепції 2016 р., яка не лише продовжує, але й істотно радикалізує підходи, закладені у версії документа 2013 р. Редакція 2016 р. стала одним з ключових документів, що визначили стратегічний та ідеологічний розворот російської зовнішньої політики після анексії Криму та початку війни на Сході України. У порівнянні з редакцією 2013 р. її тональність стала жорсткішою: в ній, зокрема, наголошується на посиленні протистояння Росії і Заходу, а зовнішня політика США, НАТО та ЄС визначена головним джерелом зовнішньої загрози [32]. Концепція фактично фіксує відмову Росії від риторики партнерства, декларуючи перехід до ідеології оборонної конфронтації і «стратегічної недовіри до Заходу», що стає офіційною доктриною зовнішньої політики РФ [33].

Центральне місце в Концепції 2016 р. посів пострадянський простір, який було визначено «сферою особливої відповідальності» Росії. Саме цей геополітичний конструкт сформував доктринальне підґрунтя для подальших російських втручань у внутрішні справи сусідніх держав. Проголошена російською політичною елітою мета «сприяти стабільності та співпраці в межах СНД» фактично стала частиною постімперської доктрини, покликаної виправдати силові та гібридні дії Кремля в Україні, Грузії та Молдові і покликана легітимізувати використання сили у пострадянському регіоні. Цілком закономірно, що західні аналітики розглядають положення концепції про «запобігання дестабілізації поблизу кордонів РФ», як політичний маневр, спрямований на перекладання Кремлем відповідальності за війну проти України на Захід [34].

Однією з концептуальних новацій оновленої редакції стала теза про «сприяння становленню мережевих альянсів» [32]. Хоча у документі теза представлена як складова глобальної політики, її практична реалізація також зорієнтована на пострадянський простір. Мережеві формати дозволяють Росії створювати різні рівні залежності пострадянських країн: економічну (через ЄАЕС), безпекову (через ОДКБ) та політичну (через персональні зв'язки з елітами й неформальні домовленості). У сукупності це формує гнучку систему впливу, яку Кремль може адаптувати під кожну державу окремо. За таких обставин експерти Atlantic Council, розглядають російські мережеві альянси як «елемент гібридного домінування», призначений для підтримання контролю Росії над державами СНД [34, р. 4].

Відтак, Концепція 2016 р. стала доктринальною основою російсько-го ревізіонізму щодо пострадянського простору. Документ фіксує бачення регіону як ключової арени геополітичного протиборства із Заходом та водночас як центрального елемента російської зовнішньополітичної ідентичності. Саме на цьому ідеологічному фундаменті вибудовується логіка наступної редакції Концепції 2023 р., яка суттєво радикалізувала закладені у 2016 р. наративи, наділяючи їх відкрито пропагандистським та цивілізаційно-міфологічним змістом.

З цією метою в Концепцію 2023 р. увійшли поняття, які раніше функціонували переважно в політичному та медійному дискурсі Кремля: «колективний Захід», «західна гегемонія», «багатополярний світ», «неоколоніалізм», «негатив глобалізації», «традиційні цінності», «англосакси», «російський світ», «русофобія» та «неонацизм» [35]. Ця термінологія відображає прагнення Москви репрезентувати сучасну міжнародну систему як арену ціннісного протистояння між «Заходом» і «російською цивілізацією». У концепції 2023 р. процес глобалізації тлумачиться як західний мейнстрим, що нібито призводить до «відновлення практик неоімперіалізму та колоніалізму» [35].

Далі, у тексті концепції 2023 р. прямо зазначено, що «Захід і США розглядають Росію як загрозу західній гегемонії, і тому розв'язали проти нас новий тип гібридної війни» [35]. Позаяк Росія готується дати відсіч Заходу у його удаваних посяганнях на пострадянський простір як «зону привілейованих інтересів» Москви, принципово нової понятійно-силової якості у концепції 2023 р. набуває ядерний чинник. Документ фіксує відмову від попереднього уявлення про стабільність стратегічного стримування та визнає можливість масштабного воєнного зіткнення між провідними ядерними державами. І якщо в концепції 2016 р. наголошувалося, що «існує досить мала імовірність повномасштабної війни між великими ядерними державами» [32, с. 10], то в документі 2023 р. застосування ядерного

потенціалу РФ розглядається як засіб стратегічного стримування Заходу [35].

Цей концептуальний зсув відображає глибоке переосмислення ролі військової сили у структурі сучасного міжнародного порядку. Якщо раніше ядерна зброя у російській стратегічній доктрині розглядалася переважно як гарант глобальної рівноваги сил та елемент системи стримування, то відтепер вона набула характеру інструменту політичного тиску та офіційно легітимізується в межах державної стратегії безпеки.

Показовим у цьому контексті стало ухвалення у 2024 р. президентом РФ оновленої ядерної доктрини, яка, як зазначає агентство Reuters, значно розширила умови використання ядерного арсеналу, трактуючи його не лише як засіб оборони, а й як інструмент стратегічного тиску на міжнародній арені [33].

Означений підхід повністю узгоджується з риторикою Путіна, який в лютому 2023 р. наголосив, що «Росія не відмовляється від принципу ядерного паритету, але буде змушена реагувати на зростання загроз, які створені Заходом» [36]. У тому ж виступі президент РФ підтвердив намір розмістити частину ядерних компонентів на території Білорусі, що символічно засвідчило перехід Москви до демонстраційного використання ядерного чинника як інструменту геополітичного тиску.

Цей крок має не лише стратегічне, а й постімперське та пострадянське значення, адже демонструє прагнення Кремля зберегти військово-політичний контроль над простором колишнього СРСР. Розміщення ядерних озброєнь у Білорусі стало фактичним розширенням російської зони «ядерного впливу» на пострадянському напрямі й підтвердило бачення Москви цього регіону як «спільного оборонного простору». Тим самим ядерна політика РФ інтегрується у ширшу концепцію «ближнього зарубіжжя» та «зони привілейованих інтересів», що дозволяє Кремлю позиціонувати себе не лише як глобального актора, а й гаранта безпеки для залежних або лояльних пострадянських режимів.

Це означає, що Концепція зовнішньої політики РФ 2023 р. стала не стільки стратегічним документом, скільки політико-ідеологічним маніфестом, який систематизує основні елементи російського дискурсу про «оточення Заходом» і створює нормативне підґрунтя для легітимації реваншистської зовнішньої політики Кремля.

Між тим, у концепції 2023 р. регіон колишнього СРСР визначено як «зону життєвих інтересів РФ», що засвідчує інституціоналізацію постімперської парадигми в російській зовнішньополітичній стратегії. Документ 2023 р. став фактичним продовженням грудневого (2021 р.) «ультиматуму» РФ країнам НАТО, в якому пострадянський простір окреслено

геополітичною сферою особливого інтересу для РФ і вказано на неприйнятність процесу розширення Альянсу на схід [37].

Системний аналіз концепції 2023 р. та публічних виступів вищого керівництва РФ свідчить про остаточне закріплення доктрини «обмеженого суверенітету» пострадянських держав. Зокрема, Україна, в концепції 2023 р. більше не розглядається як потенційний «партнер», а постає у тексті документа в контексті «нового типу гібридної війни», яку нібито «розв'язали проти Росії США та їхні європейські союзники». Хоча Україна згадується лише опосередковано, у стратегічному сенсі саме вона трактується як головний простір реалізації цієї «війни» і як напрям «екзистенційних інтересів» РФ [35]. Це означає, що між 2016 та 2023 роками відбулася семантична еволюція від формули «партнерства» до моделі «конфронтації», у межах якої Україна стає об'єктом реалізації російських геополітичних інтересів.

Подібна тенденція спостерігається і в оцінці російсько-грузинських відносин. У Концепції 2016 р. підкреслювалося, що Росія «розглядає можливість поступової нормалізації дипломатичних відносин з Грузією» [32, с. 12–13]. Натомість у редакції 2023 р. цей напрям суттєво змінено: Грузія вже не згадується як повноправний суб'єкт міжнародної діяльності. Натомість документ фокусується на «розвитку відносин із Південною Осетією та Абхазією», які розглядаються не як окуповані території, а як «партнери» Російської Федерації [35].

Отже, починаючи з 2008 року, коли Росія почала використовувати військову силу проти суверенних держав колишнього СРСР, Москва вкотре приміряла на себе «мантію опікуна» над територіями, що споконвіку прагнули до етнічної ідентичності та самостійності, намагаючись під риторику «захисту стабільності» утвердити за собою статус гаранта так званої зони, де Росія має «привілейовані інтереси» [38].

Застосування військової сили проти Грузії і України переконливо засвідчило факт еволюції зовнішньої політики РФ від декларацій про «стратегічне партнерство» до політики силового ревізйонізму. Ця трансформація не була лише путінською імпровізацією, вона мала чітке доктринальне підґрунтя, яке було закладене в усіх редакціях концепцій зовнішньої політики РФ. В них імперський сентимент було майстерно замасковано під риторику «мультиполярності», «захисту співвітчизників» і «права на особливу роль у світі».

Характерною рисою зовнішньополітичного мислення Кремля стала логіка «обмеженого визнання суб'єктності» пострадянських держав. Як у випадку Грузії, так і щодо України простежується системне заперечення їхньої державної самостійності та водночас прагнення утвердження російського контролю над їхнім міжнародним статусом. Ця політика фактично

є органічним продовженням концепції «ближнього зарубіжжя», що відродилася у редакції 2023 р. та набула вигляду офіційної доктрини неоімперського ревізіонізму.

Висновки

Таким чином, цілісний аналіз концепцій зовнішньої політики РФ показав, що особлива увага концептуальних документів зосереджена на змінах світового геополітичного ландшафту, спричинених завершенням Холодної війни і розпадом СРСР. Відтак, ключовим завданням усіх офіційних редакцій концепцій зовнішньої політики РФ є визначення місця російської держави у світі, що зазнає трансформаційних змін. Порівняльний аналіз російських зовнішньополітичних концепцій і аналітичних матеріалів, що супроводжували їх підготовку, переконує нас в тому, що пошук місця РФ у світі після розпаду постбіполярної міжнародної системи завершився поверненням Москви до звичної для імперських утворень геополітичної дилеми: або Росія повертається в коло великих держав, або зазнає остаточного занепаду.

Перетворення РФ на одну з найвпливовіших геополітичних потуг вирішено розпочати з реінтеграції пострадянських країн до нового імперського утворення під зверхністю Росії. Теоретичне обґрунтування цієї геостратегічної мети РФ вміщене в текстах концепцій зовнішньої політики 1990-х — 2020-х рр. В них простежується еволюція політики Кремля щодо пострадянських країн: від декларацій партнерства до відкритої доктринальної агресії. Початкові формули «ближнього зарубіжжя», «захисту співвітчизників» і «координуючої ролі» в СНД інституціоналізувалися у «зону привілейованих інтересів» (2008), відтак в «цивілізаційну доктрину» (2023), що фактично легітимізує російські претензії на домінування над пострадянським простором.

Період 2013-2023 рр. зафіксував остаточний відхід Росії від моделі «керованої співпраці» до парадигми відкритої конфронтації із Заходом, що виявилось у послідовному застосуванні силових інструментів проти сусідів, від Грузії (2008) до України (2014 р. — дотепер). Цю трансформацію супроводжує системна мілітаризація зовнішньої політики, розширення ролі «ядерного чинника» як інструменту тиску та відродження постімперських міфологем про «руський мир» і «цивілізаційну місію» Росії.

Західні політичні лідери одностайно розцінюють еволюцію російських концепцій як відродження імперського мислення і відповідних практик. Про це свідчить намагання Росії окреслити власні «червоні лінії» на пострадянському просторі та в європейській підсистемі. Також міжнародна спільнота розглядає російські зовнішньополітичні концепції не як стратегічні документи, а як ідеологічні маніфести реваншизму, що руйнують принципи Статуту ООН і загрожують глобальній безпеці. Відтак реакцією

Заходу стала політика невизнання анексій, санкційне стримування, посилення військово-технічної підтримки України та відновлення довіри до міжнародного права як основи нового світового порядку. Відсутність відповідної реакції Заходу на ревізійніську політику РФ надавала би шанс її керівникам не просто поновити геополітичні впливи часів Холодної війни, але й залишитись непокараними за злочини проти людяності і геноцидні практики, до яких влада в Кремлі вдається щоразу, коли йдеться про російську гегемонію на просторі колишнього Радянського Союзу.

Список посилань

1. Biden, J. Address by the President of the United States to the 77th Session of the United Nations General Assembly. New York, 21 September 2022. Режим доступу: <https://ye.usembassy.gov/president-biden-addresses-the-united-nations-general-assembly/>
2. Stoltenberg, J. Russia is trying to turn back history and recreate spheres of influence. Brussels, 14 March 2022. NATO Official Website. Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193265.htm
3. Scholz, O. Speech at the 77th United Nations General Assembly. 2022. New York, 20 September 2022. Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-un-speech-2129120>.
4. Borrell, J. Russia's aggression against Ukraine: Press Statement by High Representative/Vice-President Josep Borrell. Brussels, 24 February 2022. European External Action Service. Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russias-aggression-against-ukraine-press-statement-high-representativevice-president-josep-borrell_en
5. Гай-Нижник, П. “Однополярність” і “багатополярність” світу: наративи публічних маніпуляцій В.Путіна (2000–2008 рр.) Політичні дослідження. 2024. №2 (8). С.116–136. Режим доступу: https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2024doc_odnopolyarnost.php
6. Гольцов, А. Г. Геополітичний вимір стратегії Російської Федерації на пострадянському просторі: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 392 с.
7. Горбулін, В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. Стратегічні пріоритети. 2014. № 4 (33). 5-12.
8. Дорошко, М. С. Неоголошені війни Росії проти України у ХХ — на початку ХХІ ст.: причини і наслідки: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2020. 192 с. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Doroshko_Mykola/

9. Кондратенко, О. А. Геостратегічний вимір зовнішньої політики Російської Федерації: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 607 с.
10. Лоссовський, І. Є. Зовнішньополітична стратегія Росії щодо країн пострадянського простору як реалізація нової доктрини обмеженого суверенітету. Стратегічна панорама. 2018. № 2. С. 19-30.
11. Кобута, С., Ткачук, П. Російсько-грузинська війна (2008) у візії українського політикуму. Східноєвропейський історичний вісник. 2023. № 27. С. 202–216. Режим доступу: <http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/281524>
12. Нечаєва-Юрійчук, Н. Грузія як тестовий майданчик для путінської політики «повернення земель»: від окупації територій до антиєвропейського курсу «Грузинської мрії». Mediaforum: Analytics, Forecasts, Information Management, 2024. Т. 15. С. 123–145. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.123-145>
13. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: монографія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 264 с.
14. Шергін, С. О. Концептуальні підходи до аналізу агресії Російської Федерації у пострадянському просторі. Проблеми всесвітньої історії. 2024. № 1(23). С. 5–23. URL: <https://ivinas.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/sherhin.pdf>
15. Головченко, В. І. Історико-інформаційна складова гібридної агресії Росії проти української держави. Історія та сучасність: політичні, соціальні та гуманітарні виміри. 2017. № 4. С. 32–44. Режим доступу: <https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/82/101> (дата звернення: 22.11.2025).
16. Російська імперська державність: сучасні міжнародні виміри: аналітичний альманах. Частина I / ред. А. І. Кудряченко. Київ: Інститут всесвітньої історії НАН України, 2023. 312 с. Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/rosijska-imperska-derzhavnist-2023>
17. Змусити Путіна до переговорів можуть 5 кроків Заходу, — інтерв'ю з Яном Бжезінським. 15.01.2025 Режим доступу: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-01-15/5894141-zmusiti-putina-do-peregovoriv-mozhut-5-krokov-zakhodu-intervyu-z-yanom-bzhezinskim>
18. Jackson, N. J. Russian Foreign Policy and the CIS: Theories, Debates and Actions. London: Routledge, 2025. 224 p. Режим доступу:

- https://books.google.com/books/about/Russian_Foreign_Policy_and_the_CIS.html?id=QUpxmAEECAAJ
19. Є тільки один спосіб впоратися з росією. США потрібна жорстка сила — Ендрю Міхта. 15.09.2025. Режим доступу: https://ipress.ua/articles/ye_tilky_odyn_sposib_vporatysya_z_rosiyeu_ssha_potribna_zhorstka_syla__endryu_mihta_375975.html
 20. Lo, B. Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. 256 p. Режим доступу: <https://www.wiley.com/en-us/Vladimir+Putin+and+the+Evolution+of+Russian+Foreign+Policy-p-9781405103008>
 21. Концепция внешней политики Российской Федерации. Москва: Министерство иностранных дел Российской Федерации, 1993. 14 с. Режим доступу: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/10180/
 22. Концепция внешней политики Российской Федерации. Москва: Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2000. 14 с. Режим доступу: <https://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>
 23. Mankoff, J. Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2009. 368 p. Режим доступу: https://books.google.com/books/about/Russian_Foreign_Policy.html?id=QUpxmAEECAAJ
 24. Smith, M. A. Russia and the West: The Foreign Policy of the Putin Era. London: Chatham House / Royal Institute of International Affairs, 2002. 112 p.
 25. Концепция внешней политики Российской Федерации. Москва: Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2008. 14 с. Режим доступу: https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/
 26. Путин В. В. Выступление на саммите НАТО в Бухаресте (2 апреля 2008 г.). URL: <https://www.unian.info/world/111033-text-of-putin-s-speech-at-nato-s-summit-bucharest-april-2-2008.html>
 27. Медведев, Д. А. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации (12 ноября 2009 г.). URL: <https://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/597>
 28. Путин, В. В. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай» (Сочи, 2010 г.). URL: <https://valdaiclub.com/events/posts/articles/vladimir-putin-meeting-valdai-2010/>
 29. Monaghan, A. The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity. London: Chatham House / Royal Institute of International

Affairs, 2013. 8 p. (Russia and Eurasia Programme Paper). Режим доступа: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0413pp_monaghan.pdf

30. Концепция внешней политики Российской Федерации. Москва: Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2013. 16 с. Режим доступа: https://archive.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/122186
31. Путин, В. В. Выступление на совещании с послами и постоянными представителями Российской Федерации. Москва, 2 июля 2014 г. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46131>
32. Концепция внешней политики Российской Федерации. Москва: МИД РФ, 2016. Режим доступа: https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/10189/
33. Putin issues warning to U.S. with new nuclear doctrine. Reuters, 19 November 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/putin-issues-warning-us-with-new-nuclear-doctrine-2024-11-19/>
34. Atlantic Council. Kremlin's Global Ecosystem of Influence. Washington, DC: Atlantic Council, 2019. 52 p. Режим доступа: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/10/Kremlins-Global-Ecosystem-of-Influence.pdf>
35. Концепция внешней политики Российской Федерации. Москва: Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2023. 42 с. Режим доступа: <https://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/udpjZePcMAycLXOGGAgmVHQDIoFCN2Ae.pdf>
36. Путин, В. В. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации. 21 февраля 2023 г. URL: <https://www.kremlin.ru/events/president/news/70565>
37. Проект Договора между Российской Федерацией и Соединёнными Штатами Америки о гарантиях безопасности. Москва: МИД РФ, 17 декабря 2021 г. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/
38. Медведев, Д. А. Заявление Президента Российской Федерации на встрече с представителями политических партий (31 августа 2008 г.). URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/1276>

References

1. Biden, J. Address by the President of the United States to the 77th Session of the United Nations General Assembly. New York, 21

- September 2022. Режим доступу: <https://ye.usembassy.gov/president-biden-addresses-the-united-nations-general-assembly/>
2. Stoltenberg, J. Russia is trying to turn back history and recreate spheres of influence. Brussels, 14 March 2022. NATO Official Website. Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193265.htm
 3. Scholz, O. Speech at the 77th United Nations General Assembly. 2022. New York, 20 September 2022. Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-un-speech-2129120>.
 4. Borrell, J. Russia's aggression against Ukraine: Press Statement by High Representative/Vice-President Josep Borrell. Brussels, 24 February 2022. European External Action Service. Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russias-aggression-against-ukraine-press-statement-high-representativevice-president-josep-borrell_en
 5. Gai-Nyzhnyk, P. (2024). "Unipolarity" and "multipolarity" of the world: narratives of V. Putin's public manipulations (2000–2008) Political Studies. No. 2 (8). P. 116–136. URL: https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2024doc_odnopolyarnost.php
 6. Goltsov, A.G. (2018). Geopolitical dimension of the strategy of the Russian Federation in the post-Soviet space: monograph. Kyiv: Center for Educational Literature. 392 p.
 7. Gorbulin, V. P. (2014). "Hybrid war" as a key instrument of the Russian geostrategy of revenge. Strategic priorities. No. 4 (33). 5–12.
 8. Doroshko, M. S. (2020). Undeclared wars of Russia against Ukraine in the 20th — early 21st centuries: causes and consequences: monograph. Kyiv: Nika-Center, 192 p.
 9. Kondratenko, O.A. (2017). Geostrategic Dimension of the Foreign Policy of the Russian Federation: Monograph. Kyiv: VPC «Kyiv University». 607 p.
 10. Lossovsky, I.E. (2018). Russia's Foreign Policy Strategy towards the Countries of the Post-Soviet Space as an Implementation of the New Doctrine of Limited Sovereignty. Strategic Panorama. No. 2. P. 19–30.
 11. Kobuta, S., Tkachuk, P. (2023). The Russian-Georgian War (2008) in the Vision of Ukrainian Politics. Eastern European Historical Bulletin. No. 27. P. 202–216. URL: <http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/281524>
 12. Nechaeva-Yuriychuk, N. (2024). Georgia as a testing ground for Putin's policy of "returning lands": from the occupation of territories

-
- to the anti-European course of the “Georgian Dream”. *Mediaforum: Analytics, Forecasts, Information Management*, Vol. 15. P. 123–145. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.123-145>
13. Vidnyansky, S. V., Martynov, A. Yu. (2023). *The Russian-Ukrainian War and the International Community: Monograph*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine. 264 p.
 14. Shergin, S. O. (2024). Conceptual approaches to the analysis of the aggression of the Russian Federation in the post-Soviet space. *Problems of world history*. No. 1(23). P. 5–23. URL: <https://ivinas.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/sherhin.pdf>
 15. Holovchenko, V. I. (2017). Historical and informational component of Russia’s hybrid aggression against the Ukrainian state. *History and modernity: political, social and humanitarian dimensions*. No. 4. P. 32–44. URL: <https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/82/101> (date of access: 22.11.2025).
 16. Russian imperial statehood: modern international dimensions: analytical almanac. Part I / ed. A. I. Kudryachenko (2023). Kyiv: Institute of World History of the NAS of Ukraine. 312 p. URL: <https://ivinas.gov.ua/rosijska-imperska-derzhavnist-2023>
 17. 5 steps of the West can force Putin to negotiate — interview with Jan Brzezinski. (15.01.2025). URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-01-15/5894141-zmusiti-putina-do-peregovoriv-mozhut-5-krokv-zakhodu-intervyu-z-yanom-bzhezinskim>
 18. Jackson, N. J. *Russian Foreign Policy and the CIS: Theories, Debates and Actions*. London: Routledge, 2025. 224 p. Режим доступу: https://books.google.com/books/about/Russian_Foreign_Policy_and_the_CIS.html?id=QUpxmAEACAAJ
 19. There is only one way to deal with Russia. The US needs hard power — Andrew Mikhta. (09.15.2025). URL: https://ipress.ua/articles/ye_tilky_odyn_sposib_vporatysya_z_rosiieyu_ssha_potribna_zhorstka_syla__endryu_mihta_375975.html
 20. Lo, B. *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. 256 p. Режим доступу: <https://www.wiley.com/en-us/Vladimir+Putin+and+the+Evolution+of+Russian+Foreign+Policy-p-9781405103008>
 21. *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation (1993)*. Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. 14 p. URL: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/10180/

22. Concept of foreign policy of the Russian Federation (2000). Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. 14 p. URL: <https://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>
23. Mankoff, J. Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2009. 368 p. Режим доступа: https://books.google.com/books/about/Russian_Foreign_Policy.html?id=QUpxmAEACAAJ
24. Smith, M. A. Russia and the West: The Foreign Policy of the Putin Era. London: Chatham House / Royal Institute of International Affairs, 2002. 112 p.
25. Concept of foreign policy of the Russian Federation (2008). Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2008. 14 p. URL: https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/
26. Putin, V.V. (2008). Speech at the NATO summit in Bucharest (April 2, 2008). URL: <https://www.unian.info/world/111033-text-of-putin-s-speech-at-nato-s-summit-bucharest-april-2-2008.html>
27. Medvedev, D.A. (2009). Address to the Federal Assembly of the Russian Federation (November 12, 2009). URL: <https://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/597>
28. Putin, V.V. (2010). Meeting of the Valdai International Discussion Club (Sochi, 2010). URL: <https://valdaiclub.com/events/posts/articles/vladimir-putin-meeting-valdai-2010/>
29. Monaghan, A. The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity. London: Chatham House / Royal Institute of International Affairs, 2013. 8 p. (Russia and Eurasia Programme Paper). Режим доступа: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0413pp_monaghan.pdf
30. Concept of foreign policy of the Russian Federation (2013). Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. 16 p. URL: https://archive.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/122186
31. Putin, V.V. (2014). Speech at a meeting with ambassadors and permanent representatives of the Russian Federation. Moscow, July 2, 2014. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46131>
32. Concept of Foreign Policy of the Russian Federation (2016). Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/10189/

-
33. Putin issues warning to U.S. with new nuclear doctrine. Reuters, 19 November 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/putin-issues-warning-us-with-new-nuclear-doctrine-2024-11-19/>
 34. Atlantic Council. Kremlin's Global Ecosystem of Influence. Washington, DC: Atlantic Council, 2019. 52 p. Режим доступа: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/10/Kremlins-Global-Ecosystem-of-Influence.pdf>
 35. Concept of Foreign Policy of the Russian Federation (2023). Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2023. 42 p. URL: <https://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/udpjZePcMAycLXOGGAgmVHQDioFCN2Ae.pdf>
 36. Putin, V.V. (2023). Address to the Federal Assembly of the Russian Federation. February 21, 2023. URL: <https://www.kremlin.ru/events/president/news/70565>
 37. Draft Treaty between the Russian Federation and the United States of America on Security Guarantees (2021). Moscow: Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, December 17, 2021. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/
 38. Medvedev, D.A. (2008). Statement by the President of the Russian Federation at a meeting with representatives of political parties (August 31, 2008). URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/1276>

Oleksander Alekseychenko

Candidate of Political Sciences, doctoral student at the Educational and Scientific

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-2325-1289>

e-mail: alexeychenko@gmail.com

POST-SOVIET SPACE IN THE FOREIGN POLICY STRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION 1990s — 2020s)

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the concepts of the foreign policy of the Russian Federation, which allowed us to trace the evolution of the foreign policy strategy of official Moscow towards the post-Soviet countries. To implement this geostrategy, conceptual documents use such theoretical constructs as “near abroad”, “zone of privileged” and “vitally important” interests, etc., which are designed to facilitate their translation into the practical policy of the Russian Federation on the territory of the former USSR.

It is shown how the formula of the “coordinating role” of Russia in the CIS, the rhetoric of “protecting compatriots” and the concept of “Russian world” became the doctrinal basis of Moscow’s policy aimed at limiting the sovereignty of the post-Soviet states. It is especially emphasized that the strengthening of the role of the nuclear factor and the civilizational rhetoric about the “state-civilization” serves as an additional tool of pressure on the countries of the post-Soviet space.

Based on the analysis of the texts of the concepts, official statements of the Russian leadership and Western expert assessments, it is shown that the post-Soviet space has become the main arena for the implementation of the Kremlin’s geopolitical strategy. The author also notes that despite the absence in the texts of Russian foreign policy concepts of a declared intention to restore the Soviet Union, their content convinces that the geopolitical strategy of the Russian Federation is aimed at restoring the imperial formation in the post-Soviet territory under the auspices of Russia.

To achieve this goal, the Russian Federation uses all available tools of hybrid influence, up to the use of genocidal practices, which, in particular, have become one of the key elements of forcing Ukraine to abandon European and Euro-Atlantic integration, and then its return to the sphere of Russian geopolitical influence.

Keywords: concept; policy; Russia; post-Soviet space; “zone of vital interests”; “near abroad”; nuclear factor.

Надійшла до редакції/ Received: 19.02.2026

Прорецензовано/ Revised: 05.03.2026

Прийнято до друку/ Accepted: 24.04.2026